

Виробничі процеси по промислового вилученню із природного середовища автогенезних ресурсів пропонується поділити на види:

- 1) створення матеріально-технологічної бази;
- 2) вилучення мінеральних ресурсів (видобуток корисних копалин);
- 3) використання водних ресурсів, вітру як силового засобу (для потреб силової і освітлюваної енергетики);
- 4) використання водного чи повітряного басейну як середовища (для потреб розвідки);
- 5) вилучення ресурсів (для виробничих потреб, безповоротне промислове використання водних ресурсів);
- 6) використання природних сил, полів (магнітних, гравітаційних).

Виробничі процеси по перетворенню надрових ресурсів поділяємо на такі:

- 1) перетворення речового ресурсу в інший речовий ресурс (вугілля у брикети, нафти у бензин);
- 2) перетворення речового ресурсу в енергію (вугілля у тепло);
- 3) перетворення одного виду енергії в інший (енергії вітру у механічну силу привода, енергії сонця в електричну) тощо.

Крім того, ми вважаємо, що до виробничих процесів з надровими ресурсами слід відносити: проектно-пошукові роботи; геологорозвідувальні роботи; бурильні роботи; надання супутніх послуг; передача ресурсу у просторі й часі (з глибин землі, на відстань); виконання допоміжних фізичних робіт (вантажно-розвантажувальні роботи); та інші.

Висновки і пропозиції

Отже, природно-ресурсне виробництво слід розуміти як автогенезне (стихийне) чи організоване створення ресурсів,

зокрема надрових, і організоване їх вилучення з середовища та доведення до користувача. Поряд з ним товарне виробництво необхідно розглядати як перетворення природних ресурсів (операційних предметів) у готову продукцію, переміщення її у просторі й часі, а також надання послуг по її використанню.

Викладені теоретичні положення, що стосуються природно-ресурсного виробництва, необхідно включити в окремих розділ теорії ресурсів.

Література

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.96 р. – К.: Велес, 2006. – 48 с. (із змінами)
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К.: РВПС України, 1999. – 716 с.
3. Федоренко В.Г., Ніколенко Ю.М., Діденко О.М. та ін. Основи економічної теорії: Підручник / За науковою ред. проф. Федоренка В.Г. – К.: Алеута, 2005. – 511 с.
4. Кашенко О.Л. Фінанси природокористування. – Суми: Видавництво «Університетська книга», 1999. – 421 с.
5. Основы экономической теории: Учебник / С.В. Мочерный, В.К. Симоненко, В.В. Секретарюк, А.А. Устенко; Под общ. ред. С.В. Мочерного. – К.: О-во «Знання», КОО, 2000. – 607 с.
6. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
7. Статистичний щорічник України за 2005 рік: Держкомстат України. – К.: Консультант, 2006. – 575 с.
8. Основи економічної геології: Навч. посіб. для студ. геол. спец. вищ. навч. закл. освіти / М.М. Коржнев, В.А. Михайлов, В.С. Міщенко та ін. – К.: Логос, 2006. – 223 с.: іл. – Бібліогр: С. 218–222.

Т.М. МЕЛЬНИК,
д.е.н., професор,
О.В. ЗУБКО,

аспірант, Київський національний торговельно-економічний університет

Оцінка рівнів технологічної місткості зовнішньої торгівлі України

Здійснено оцінку та аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі України за критерієм технологічної місткості. Виокремлено товарні позиції кожного рівня технологічної місткості, що користуються підвищеним попитом на вітчизняному та зовнішньому ринках. Визначено головні чинники впливу на розвиток зовнішньої торгівлі України. Обґрунтовано необхідність структурних змін зовнішньої торгівлі України на користь високотехнологічної продукції.

Осуществлена оценка и анализ товарной структуры внешней торговли Украины по критерию технологической емкости. Выделены товарные позиции каждого уровня технологической емкости, имеющие повышен-

ный спрос на отечественном и внешнем рынках. Определены главные факторы влияния на развитие внешней торговли Украины. Обоснована необходимость структурных изменений внешней торговли Украины в пользу высокотехнологической продукции.

The estimation and analysis of commodity pattern of Ukraine's foreign trade by the criterion of technological capacity were carried out. Commodity positions of every technological capacity level that have enhanceable demand at domestic and external markets were distinguished. The main factors of influence on the development of Ukrainian foreign trade were certain. The necessity of structural

changes in Ukraine's foreign trade in favor of high technology products was grounded.

Постановка проблеми. Визначальною ознакою сучасного етапу розвитку світового господарства є перехід від індустріального до постіндустріального типу виробництва, що пов'язаний з безпрецедентним зростанням впливу науки й технологій на всі без винятку сфери життєдіяльності. Це передусім стосується зовнішньої торгівлі, оскільки рівень технологічної місткості експорту є однією з вагомих якісних характеристик конкурентоспроможності країни, що визначає її місце на світовому ринку, а технологічність імпорту залежить від ступеня прогресивності потреб економіки. Вихід на світові технологічні ринки означає не лише подолання технологічного ізоляціонізму та сприяння економічному піднесенню країни, а й підвищення її вагомості у взаємовідносинах з іншими країнами. Наслідком задіяння цих процесів є формування експорту технологічностімих товарів, в яких країна має конкурентні переваги, та імпорту товарів, в яких країна має потребу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам підвищення технологічності виробництва та обміну приділяється велика увага науковим загалом країни. Зокрема, сучасні тенденції розвитку світової торгівлі високотехнологічною продукцією досліджувалися Т.М. Мельник [8]. Питання активізації економічного розвитку шляхом нарощення технологічної компоненти в зовнішній торгівлі країн Центрально-Східної Європи розглядалися Р.Я. Москалик та О.Т. Чорним [9]. В аналітичній доповіді центру Разумкова викладено результати обстеження попиту на вітчизняну передову продукцію на ринку ЄС [13]. Перспективи розвитку зовнішнього сектору економіки України, пов'язані з можливостями реалізації досягнень НТП, висвітлено В.М. Гейцем [3], стан технологічного рівня виробництва досліджували К.О. Ващенко, З.С. Варналій, В.Є. Воротін [2], Л.І. Федулова [14] та ін. Проте у наукових публікаціях сучасний стан зовнішньоторговельного сектору України з огляду на рівень його технологічності недостатньо відзеркалено. Відтак питання оцінки технологічної складової зовнішньоторговельних операцій та аналіз їх впливу на конкурентоспроможність України як суб'єкта світового ринку є актуальними.

Метою статті є оцінка сучасного рівня технологічної місткості зовнішньої торгівлі України та визначення на основі отриманих результатів переваг кожного рівня технологій у товарній структурі експорту та імпорту.

Виклад основного матеріалу. За даними митної статистики, у 2009 році загальний зовнішньоторговельний оборот України зріс порівняно з 2002 роком майже у 2,5 раза та становив \$85,34 млрд., з яких \$39,81 млрд. (46,65%) припадало на експорт.

Результати досліджень засвідчили, що в товарній структурі вітчизняного експорту протягом 2002–2009 років принципових змін не відбулося. Навіть урядові заходи щодо зменшення наслідків впливу світової кризи не зумовили ні флуктуаційних процесів, ні виникнення точок біфуркації, які започаткували б нові напрями розвитку та структурних зрушень.

За минуле десятиліття найбільша частка (у середньому 68% загального обсягу реалізованої за межами України продукції) припадала на продукцію нижче середнього рівня або середньонизькі технології (НСТ). Загальна вартість експортованих товарів цього рівня у 2009 році становила \$24,16 млрд. (60,7%). Частка продукції низького технологічного рівня (НТ) досягла 31,0% (\$12,33 млрд.). Отже, можемо зробити висновок, що визначальною ознакою українського експорту є висока концентрація сировинних товарів та продукції переробної промисловості низького ступеня обробки. На нашу думку, домінування в структурі вивезення низькотехнологічної та сировинної продукції зумовлено фронтальним відставанням України від провідних індустріальних країн у базових напрямках НТП. Вирішальним чинником консервації такої товарної структури експорту став суто декларативний курс на пріоритетність інноваційного розвитку науково-технологічної сфери. Насправді ж його було викривлено на користь ефективного використання наявних матеріальних об'єктів виробничої інфраструктури. Це підтверджується також галузевою структурою інвестицій, значна частина яких припадала на модернізацію та підтримку розвитку галузей із низькою часткою доданої вартості, а не на інноваційні технології. Відтак, в експортному потенціалі України переважають технології низькі та середньонизькі, а високі та середньовисокі складають всього 8–10% (рис. 1).

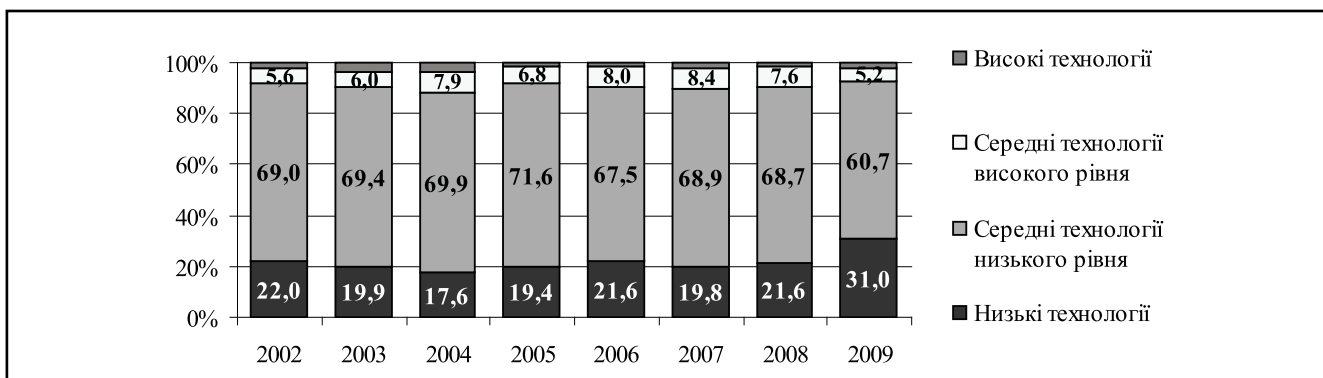

Рисунок 1. Динаміка товарної структури експорту України з огляду на його технологічну місткість, %

Джерело: розраховано автором на основі даних [4].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методичний підхід до оцінки технологічної місткості зовнішньоторговельних потоків ґрунтується на розподілі товарів за технологічно-містким рівнем виробництва, схеми якого розроблені на підставі галузево-товарного підходу ОЕСР. Згідно з цим підходом усі галузі промисловості прийнято поділяти на умовні рівні технологічної місткості залежно від частки витрат відповідної галузі на НДДКР у валовому випуску продукції цієї ж галузі. Наступний крок полягав у агрегуванні товарних позицій у межах одного рівня технологічної місткості за даними митної статистики вітчизняного експорту та імпорту.

Український експорт вирізняється високою галузевою концентрацією, оскільки його обсяг формується за рахунок 6 груп галузей. Так, 22,4% загального експорту сформовано НТ, такими як продукти рослинного походження, жири та олії, готові харчові продукти. Ще 36% складають НСТ – це енергетичні матеріали, чорні метали та вироби з них (табл. 1).

На частку продукції вище середнього технологічного рівня або високих технологій середнього рівня (ВСТ) в 2009 році припадало 5,2% загального обсягу експорту. Основу товарної структури експорту цього технологічного рівня формує продукція машинобудівного комплексу, з якої 16% становили неелектричні машини, а більш прогресивні електричні – лише

1%. Менше 1/10 експорту ВСТ рівня забезпечувала продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості. Варто зазначити, що в технологічній структурі експорту частка ВСТ має спадну тенденцію, хоча у вартісному виразі зросла вдвічі – з \$1 млрд. у 2002 році до \$2,08 млрд. у 2009 році.

Частка продукції високого технологічного рівня або високих технологій (ВТ) у загальному обсязі експорту, за даними митної статистики, становила у 2009 році 2,33% проти 1,67% у попередньому році (табл. 2).

Поступове підвищення попиту на вітчизняні високотехнологічні товари, яке спостерігалось останніми роками, характеризує не лише розвиток каналів збуту України, а й певну залежність від взаємовідносин з іншими країнами. Так, економічна криза в 2009 році, що охопила більшість країн світу, позначилася зменшенням обсягів експорту майже всіх високотехнологічних груп. Зменшення попиту на електроніку та телекомунікації виявилось найбільш масштабним та супроводжувалося спадом продажів удвічі. Більш стійкою до кризових явищ виявилася авіаційно-космічна техніка, обсяг продажів якої не лише не зменшився, а й зріс на чверть, що зумовлено зростанням замовлень з боку російських партнерів на такі комплектуючі як двигуни та турбіни.

Таблиця 1. Головні товарні позиції експорту України з огляду на рівень їхньої технологічної місткості у 2009 році

Рівень технологічної місткості	Код за УКТЗЕД	Товарна група	Товарна позиція
Низький (НТ)	1001, 1003, 1005, 2105	Продукти рослинного походження	Пшениця і меслин, кукурудза, ячмінь, насіння свиріпи або ріпаку
	1512	Жири та олії	Олії соняшникова, сафлорова або бавовняна та їх фракції, рафіновані або нерафіновані
	1806, 2208, 2306, 2402	Готові харчові продукти	Шоколад, макуха, спирт етиловий, сигари та сигарети
Нижче середнього (НСТ)	2710	Енергетичні матеріали	Нафта або нафтопродукти, одержані з бітумінозних порід
	7207, 7208	Чорні метали	Напівфабрикати з вуглецевої сталі, прокат плоский
	7304, 7305	Вироби з чорних металів	Труби, трубки і профілі порожнисті
Вище середнього (ВСТ)	2915, 2933	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	Кислоти ациклічні монокарбонові насичені та їх ангідриди, галогенангідриди, пероксиди, пероксокислоти; сполуки гетероциклічні з гетероатомом азоту
	841182, 8606	Машинобудівний комплекс	Вагони залізничні або трамвайні для перевезень вантажів; двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни потужністю понад 5000 кВт
Високий (ВТ)	841111, 841122, 880240	Авіаційно-космічна техніка	Турбореактивні та турбогвинтові двигуни тягою не більш як 25 кН та потужністю понад 1100 кВт; літаки, космічні апарати (включаючи супутники) та суборбітальні і космічні ракети-носії
	851730, 852610, 853710	Продукція електроніки та телекомунікацій	Радари; комутатори; пульси, панелі, консолі, підставки, шафи, пристрої та прилади для розподілу електричного струму, цифрові апарати керування з напругою до 1 кВ
	294190, 300210, 300420	Фармацевтичні продукти	Антибіотики; сироватки імунні та інші фракції крові, модифіковані імунологічні продукти; лікарські засоби, що містять антибіотики
	847110, 847330	Комп'ютерна та офісна техніка	Обчислювальні, аналогові або змішаного типу машини та їх комплектуючі
	902620, 903039, 903289	Наукові прилади	Інші прилади та апаратура для автоматичного регулювання та контролю; осцилографи, спектроаналізатори для вимірювання або контролю електричних величин; прилади та апаратура для вимірювання тиску

Джерело: складено автором на основі даних [4].

Таблиця 2. Експорт високотехнологічних товарів України

Рік	Фармацевтичні продукти		Авіаційно-космічна техніка		Комп'ютерна та офісна техніка		Електроніка та телекомунікації		Наукові прилади		Всього	
	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.
2002	0.03	5.8	0.99	177.7	0.03	5.3	0.52	93.4	0.72	129.9	2.29	411.5
2003	0.03	7.5	1.15	266.6	0.03	7.9	1.19	247.7	1.09	251.6	3.49	808.5
2004	0.03	11.4	0.60	196.4	0.25	82.9	0.99	325.7	1.58	519.8	3.46	1136.2
2005	0.05	17.5	0.72	245.3	0.05	17.6	0.26	87.3	0.30	100.9	1.37	468.6
2006	0.06	21.0	0.98	343.0	0.07	24.5	0.38	130.6	0.28	97.5	1.77	616.6
2007	0.08	38.2	0.85	421.9	0.06	27.2	0.78	383.5	0.24	120.4	2.01	991.3
2008	0.06	38.4	0.58	387.0	0.05	32.1	0.78	523.4	0.20	136.6	1.67	1117.6
2009	0.08	31.8	1.20	478.9	0.07	26.7	0.65	259.8	0.33	131.8	2.33	929.0

* Частка в загальному обсязі експорту.

Джерело: розраховано автором на основі даних [4].

Результати аналізу структури експорту в регіональному розрізі свідчать, що на країни СНД припадало 48,4% загального обсягу експорту, в тому числі на Росію – 33,9%, країни ЄС – 32% та країни Близького й Середнього Сходу – 20,3%. Тобто відбулася консолідація традиційних для України експортних ринків за рахунок зменшення показників експорту до інших країн. Таке звуження каналів зовнішнього збуту продукції свідчить про загострення географічної залежності від економічного стану головних країн-імпортерів: Росії, Туреччини, Італії, Білорусії, Польщі, Німеччини та Індії.

Поступове нарощення обсягів експорту в Україні пов'язане передусім із низько- і середньонизькими технологіями. Через це частка України на світовому товарному ринку високотехнологічних товарів становила в 2009 році 0,34%, а в сегменті ВТ, за даними міжнародної статистики 2008 року, – 0,09%. При цьому коефіцієнт участі України у МПП досягнув 1,67 п., а в розрізі ВТ – лише 0,11 п., що в дев'ять разів менше загально прийнятого рівня в 1 п. (табл. 3).

Збереження впродовж двох десятиліть сировинного характеру експорту вказує на гіпертрофований розвиток галузей промисловості з низькою часткою доданої вартості, тобто сформована модель міжнародної спеціалізації України, на жаль, залишається малоефективною. Тому нині вплив експорту ВТ на економічне зростання України є несуттєвим, він все ще залишається більше індикатором потенційних можливостей, ніж каталізатором реальних економічних зрушень. Водночас у країнах, що розвиваються, частка високотехнологічного експорту вже досягає 30% загального його обсягу [12].

Український імпорт, як і експорт, вирізняється високою концентрацією продукції з країн СНД, що постачають 49,6% загального його обсягу, в тому числі з Росії –

40,9%, з країн ЄС – 35,5% та країн Південно-Східної Азії – 13,3%. На тлі зменшення показників імпорту з інших країн зростання ролі товарів з Росії, Китаю, Німеччини, Польщі, Білорусії, США та Італії свідчить, що відбувається звуження власних зовнішніх каналів постачання, що може вплинути на якісну складову імпортованих товарів залежно від кон'юнктури зовнішніх ринків.

Товарна структура імпорту України характеризується певною усталеністю. В основному це НТ та НСТ із вартісним обсягом у \$8,96 млрд. та \$28,83 млрд. відповідно. Останнім часом спостерігається зростання ролі зазначених товарів у загальному обсязі імпорту країни. Однак слід зауважити, що частка ВТ та ВСТ в імпорту вдвічі перевищує відповідні показники в експорті (рис. 2).

Відповідно до характеру виробництва значна частка імпорту формувалася за рахунок обмеженої кількості галузей з низьким ступенем обробки продукції. Зокрема, готові харчові вироби, живі тварини, продукти рослинного походження, папір та картон становили 12,7% товарного імпорту, що відповідає НТ. Енергетичні матеріали та чорні метали забезпечили ще 34,6% товарного імпорту на рівні НСТ (табл. 4).

Частка імпорту товарів ВСТ у 2009 році знаходилася на рівні 2002 року та становила 12,2%. Порівняно з 2006 роком його вартісний обсяг зменшився втричі, головним чином через зменшення поставок продукції машинобудівного комплексу, а саме легкових автомобілів. На нашу думку, таке падіння попиту є прямим наслідком згорання більшості кредитних програм для населення у зв'язку із поширенням негативних наслідків фінансової кризи та значними девальваційними коливаннями курсу гривні відносно валют найпотужніших та найстабільніших економік світу.

Таблиця 3. Участь України в міжнародному поділі праці високотехнологічних товарів

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Частка України у світовому товарному експорті, %	0.28	0.30	0.35	0.33	0.33	0.36	0.42	0.34
Частка України у світовому експорті високотехнологічної продукції, %	0.06	0.09	0.11	0.06	0.05	0.07	0.09	*
Коефіцієнт участі країни у МПП	2.18	2.23	2.28	1.76	1.51	1.41	1.43	1.67
Коефіцієнт участі країни у МПП щодо високотехнологічної продукції	0.16	0.26	0.20	0.09	0.09	0.12	0.11	*

* Дані щодо обсягу світового високотехнологічного експорту відсутні.

Джерело: розраховано автором на основі даних [1; 4; 8, с. 286].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

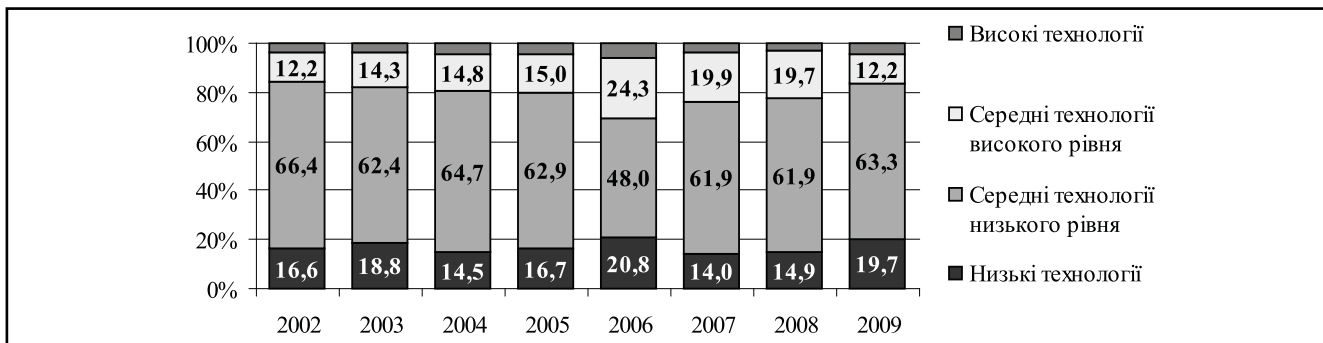

Рисунок 2. Динаміка товарної структури імпорту України з огляду на його технологічну місткість, %
Джерело: розраховано автором на основі даних [4].

Таблиця 4. Групування товарних позицій імпорту України за рівнем технологічної місткості у 2009 році

Рівень технологічної місткості	Код за УКТЗЕД	Товарна група	Товарна позиція
Низький (НТ)	210111, 240120	Готові харчові вироби	Екстракти, есенції та концентрати кави, чаю або мате; тютюнові сировина та відходи
	020329, 020714, 030350	Живі тварини	Свинина; м'ясо та істівні субпродукти свійської птиці; риба морожена
	0803, 080520, 090230	Продукти рослинного походження	Банани; цитрусові; чай ароматизований чи неароматизований
Нижче середнього (НСТ)	2709, 271121	Енергетичні матеріали	Нафта або нафтопродукти сирі та з бітумінозних порід; гази нафтові та інші вуглеводні в газоподібному стані
	480256, 481092, 481840	Папір та картон	Папір та картон некрейдованих ґатунків з масою 40–150 г на 1 кв. м в аркушах; папір та картон з каліном багат шаровий; гігієнічні вироби
	720230, 721070	Чорні метали	Прокат плоский з вуглецевої сталі; феросплави
Вище середнього (ВСТ)	290919, 380830, 390760	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	Інші ефіри прості; гербіциди; полі(етилентерефталат)
	840130, 870323, 870899	Машинобудівний комплекс	Твели; автомобілі з робочим об'ємом циліндрів двигуна 1,5–3,0 куб. м; інші частини та пристрої моторних транспортних засобів
Високий (ВТ)	293711, 300210, 300420	Фармацевтичні продукти	Гормони; сироватки; лікарські засоби, що містять антибіотики
	841191, 880212	Авіаційно-космічна техніка	Турбореактивні та турбогвинтові двигуни; інші літальні апарати масою порожнього обладнаного апарата понад 2 т
	847330, 900921	Комп'ютерна та офісна техніка	Комплектуючі; фотокопіювальна апаратура з оптичною системою
	852520, 853710, 8542	Продукція електроніки та телекомунікацій	Передавачі для радіо зв'язку, радіомовлення або телебачення, до складу яких входять приймачі; пульти, панелі, консолі, підставки, шафи, прилади для розподілу електричного струму, цифрові апарати керування для напруги до 1 кВ; схеми інтегровані електронні та електронні цифрові мікромодулі
	902214, 902750, 903289	Наукові прилади	Прилади та апаратура для медичного, хірургічного або ветеринарного використання; з оптичним випромінюванням; інші прилади та апаратура для автоматичного регулювання та контролю

Джерело: складено автором на основі даних [4].

Щодо імпорту ВТ, то його вартісний обсяг зменшився порівняно з 2008 роком на чверть, при цьому їхня частка у структурі товарного імпорту зростає до 4,17% (табл. 5).

Така ситуація спричинена більшими темпами спаду імпорту в цілому порівняно з темпами зміни імпорту продукції даного технологічного рівня та стійким вітчизняним попитом на продукцію фармацевтичної, електроніки та телекомунікацій. Ви-

рішальними товарними позиціями фармацевтичних товарів стали лікарські засоби на основі антибіотиків та для лікування захворювань імунної системи. На нашу думку, причиною такого зрушення є швидке поширення вірусних захворювань наприкінці 2009 року. У товарній групі електроніки та телекомунікацій перевага належить мобільним телефонам, для яких ставка мита становить 0% [5]. Імпорт наукових

Таблиця 5. Імпорт високотехнологічних товарів України

Рік	Фармацевтичні продукти		Авіаційно-космічна техніка		Комп'ютерна та офісна техніка		Електроніка та телекомунікації		Наукові прилади		Всього	
	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.	%*	\$ млн.
2002	0.65	110.8	0.16	27.5	0.37	63.2	1.64	277.8	0.76	128.9	3.58	608.2
2003	0.68	157.0	0.13	30.8	0.41	93.3	1.66	381.7	0.75	173.0	3.62	835.8
2004	0.66	191.0	0.26	74.6	0.23	65.6	2.40	695.7	1.22	355.6	4.76	1382.5
2005	0.71	256.7	0.18	64.8	0.25	92.3	2.76	999.3	0.83	299.0	4.73	1712.2
2006	1.07	353.5	0.33	108.7	0.28	91.5	3.00	987.3	1.20	393.4	5.88	1934.5
2007	0.77	468.9	0.22	135.8	0.19	117.3	1.49	902.5	0.97	587.5	3.64	2212.0
2008	0.69	587.9	0.11	90.7	0.23	200.2	1.08	928.8	0.76	654.5	2.87	2462.0
2009	1.32	602.8	0.16	72.8	0.15	67.5	1.82	827.8	0.72	329.0	4.17	1899.8

* Частка в загальному обсязі імпорту.

Джерело: розраховано автором на основі даних [4].

приладів зменшився втричі, а комп'ютерної та офісної техніки – вдвічі, що зумовлено зменшенням попиту на комплектуючі для комп'ютерів, оскільки економічний спад в країні не дозволяв вилучати значні суми з обігу підприємств, які, як правило, здійснювали покупки за власний рахунок або в кредит [11, с. 234]. У галузі авіаційно-космічної техніки спостерігався спад попиту, що спричинило зменшення обсягів імпорту. Отже, в 2009 році загальна вітчизняна потреба в іноземній високотехнологічній продукції становила \$1898,9 млн. проти \$2462 млн. у кризовому 2008 році.

Відтак, результатом високотехнологічного обміну є від'ємне сальдо торговельного балансу в розмірі \$970,03 млн. в 2009 році. Потрібно наголосити на тому, що різниця могла бути значно більшою якби не світова економічна криза, що дещо обмежила темп зростання імпорту високотехнологічної продукції. В підсумку коефіцієнт покриття високотехнологічного імпорту відповідним вітчизняним експортом склав лише 0,49 раза у вартісному виразі та 0,28 раза у кількісному (табл. 6).

Щодо індексу умов торгівлі, який відображає темп зростання середньої ціни експорту відносно імпорту, то з 2008 року наявна несприятлива тенденція. Так, зазначений індекс для високих та середньовисоких технологій мав найменший темп зниження, тоді як для низьких та низькосередніх – найбільший. Найсуттєвіші за фізичним обсягом групи товарів характеризуються найвищим темпом спаду вітчизняної ціни порівняно з імпортною. Це засвідчує, що в цілому вітчизняний експорт не має суттєвих конкурентних переваг на зовнішніх ринках. Отже, Україна здійснює нееквівалентний обмін товарами з прогресивно розвиненими країнами світу, про що свідчить від'ємне сальдо у розмірі –\$5,7 млрд. (2009).

У перспективі на розвиток зовнішньої торгівлі України, на думку провідних економістів, вирішальний вплив матимуть такі чинники:

- у товарній структурі експорту значна частка належатиме продукції сировинній та з відносно низькою доданою вартістю. Але природна обмеженість екстенсивних факторів нарощення обсягів експорту України вимагає оптимізації його структури на користь більш якісних товарів. Передумовою інтенсивних змін має стати модернізація металургійних підприємств та відновлення світового попиту на метали;

- збережеться залежність України від імпорту енергоносіїв, хоча можна очікувати подальшого скорочення промислового споживання газу за умов технологічної модернізації енергоспоживаючих виробництв. Можливість позитивного розвитку ситуації закладена у комплекс заходів, передбачених Загальнодержавною цільовою економічною програмою розвитку промисловості [6], внаслідок реалізації яких очікується зниження енергоємності промислового виробництва до 2012 року у 1,7 раза, а до 2017 році – у 2,4 раза. Реалізація цих заходів має наблизити вітчизняне енергоспоживання до відповідного рівня провідних країн світу;

- зниження платоспроможності домогосподарств через консервативну політику оплати праці найманих працівників та високу інфляцію зумовлює погіршення умов заощадження, за яких нагромаджені кошти не спрямовуються на інвестиції. Внаслідок цього імпорт має здешевіти, хоч, як показує дослідження, його обсяг не має тенденції до суттєвого зменшення.

Для досягнення еквівалентного товарообміну на тлі зазначених чинників впливу на розвиток зовнішньої торгівлі України необхідна структурна реформа. Її передумовою має стати заснування коаліції влади, бізнесу та суспільства в цілому. Ре-

Таблиця 6. Індекс умов торгівлі та коефіцієнт покриття імпорту високотехнологічних товарів експортом України

Показник	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Індекс умов торгівлі	–	1.09	1.03	0.79	0.47	1.88	0.88	0.82
Індекс умов торгівлі НТ	–	2.76	0.55	0.74	1.05	1.43	0.68	0.64
Індекс умов торгівлі НСТ	–	1.04	1.07	0.85	0.50	1.63	0.94	0.81
Індекс умов торгівлі ВСТ	–	1.01	1.48	0.96	0.91	1.05	1.33	0.89
Індекс умов торгівлі ВТ	–	1.23	1.19	0.92	0.91	1.11	1.16	0.84
Коефіцієнт покриття імпорту ВТ експортом (вартість)	0.68	0.97	0.82	0.27	0.32	0.45	0.45	0.49
Коефіцієнт покриття імпорту ВТ експортом (кількість)	0.24	0.19	0.18	0.15	0.11	0.13	0.13	0.28

Джерело: розраховано автором на основі даних [4].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

алізація зазначеного напрямку переорієнтації потребує каталізатора реальних зрушень, яким має стати, на нашу думку, практична імплементація пріоритетів розвитку зовнішньої торгівлі для високотехнологічних товарів таких як продукція фармацевції, авіаційно–космічної, комп'ютерної та офісної техніки, електроніки та телекомунікацій, наукових приладів.

Кардинальним напрямом імпоротної стратегії має стати перетворення імпорту на дієвий фактор технологічного оновлення української промисловості за рахунок диверсифікованої митної політики. Подальший розвиток експортного потенціалу, основу якого формують галузі машинобудування, вимагає створення інноваційних підприємств за технологіями 5–6 укладів, стимулювання розвитку виробництва нової техніки (приміром, літаків, суден) на окремих діючих підприємствах за належної державної підтримки.

Висновок

Здійснені оцінка та аналіз товарної структури зовнішньої торгівлі України за критерієм технологічної місткості засвідчили, що найвагоміші експортні позиції зосереджено у традиційно індустріальних і сировинних галузях з низьким вмістом доданої вартості. Зростання обсягів торгівлі у 2002–2009 роках лише закріплювало економіку України як сировинний придаток розвинених країн світу та ринок збуту товарів нижче середнього та низького технологічного рівнів.

Наявна нерациональна товарна структура технологічного експорту спрямована на короткострокове одержання доходу. На світовому ринку товарів високотехнологічного рівня Україна майже не представлена, а її доходи від експорту високих технологій несуттєві та майже невідчутні для економічного розвитку. Як наслідок, відносний дефіцит експортного потенціалу зумовлює малоефективну модель міжнародної спеціалізації України, а можливості нарощення вартісних обсягів експорту на основі цінової конкурентоспроможності товарів значно обмежені.

Література

1. High–technology exports. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.CD>.
2. Ващенко К.О. Національна доповідь Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні / [К.О. Ващенко, З.С. Варналій,

В.Є. Воротін, В.М. Геєць, О.В. Кужель та ін.] – К.: Держкомпідприємництво, 2008. – 72 с.

3. Геєць В.М. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / За заг. ред. В.М. Геєця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

4. Державна митна служба України. Митна статистика. Сумарний обсяг імпорту та експорту окремих груп товарів за кодами УКТЗЕД. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/dmsu/control/cstat/f2a/showstat>

5. Закон України «Про Єдиний митний тариф» №2097–XII від 05.02.92 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, №19. – Ст. 259.

6. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року» від 22.10.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://industry.kmu.gov.ua>

7. Мазаракі А.А. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник. – К.: КНТЕУ, 2010. – 470 с.

8. Мельник Т.М. Світова торгівля високотехнологічною продукцією: сучасні тенденції розвитку / Т.М. Мельник, О.В. Зубко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №11 (114). – С. 46–52.

9. Москалик Р.Я. Технологічна компонента в зовнішній торгівлі країн Центрально–Східної Європи: досвід для України / Р.Я. Москалик, О.Т. Чорний / Аналітична записка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Juni/10.htm>

10. Наказ Міністерства промислової політики України «Про затвердження Методики ідентифікації українських високотехнологічних промислових підприємств» №80 від 08.02.2008 р.

11. Наукова та інноваційна діяльність в Україні, 2008 // Державний комітет статистики України. – К.: ДП «Інформаційно–аналітичне агентство». 2009. – 365 с.

12. Організація економічного співробітництва і розвитку. Наука, техніка та промисловість. 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecdlibrary.org>

13. Україна на ринку Європейського Союзу. Аналітична доповідь Центру Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2003. – №11. – С. 2–41.

14. Федулова Л.І. Прогнозування інноваційно–технологічного розвитку економіки як складова вибору стратегії виходу з кризи / Л.І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2009. – №3. – С. 5–17.